

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN
MILIEU-EFFECTRAPPORT EENHEIDSOEFENTERREIN
"DE HAAR"

Advies

Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport
eenheidsoefenterrein De Haar: advies op grond van art.
41n eerste lid, van de Wet algemene bepalingen
milieuhygiëne (regelen met betrekking tot
milieu-effectrapportage) / [door een werkgroep van de
Commissie voor de Milieu-effectrapportage]. - Utrecht:
Commissie voor de Milieu-effectrapportage
ISBN 90-71887-27-8
SISO 614.6 UDC [504.05:355.74](492)
Trefw.: milieu-effectrapportage ; militaire terreinen.

commissie voor de milieu-effectrapportage

Aan de Staatssecretaris van
Defensie,
dhr. J. van Houwelingen
Postbus 20701,
2500 ES 's-GRAVENHAGE

uw kenmerk

D87/044/2045

onderwerp

Advies voor richtlijnen
MER EOT De Haar

uw brief

d.d. 19 januari 1987

ons kenmerk

U60/87/Hu/129-43
utrecht,

18 maart 1987

Met bovengenoemde brief verzocht U de Commissie voor de milieu-effectrapportage advies uit te brengen over de richtlijnen voor de inhoud voor het op te stellen milieu-effectrapport (MER) inzake het eenheidsoefenterrein (EOT) De Haar.

De bekendmaking betreffende het begin van de milieu-effectrapportage (m.e.r.) ten behoeve van de besluitvorming over de inrichting van het EOT De Haar vond plaats op 19 januari 1987 in de Staatscourant en enige regionale dagbladen.

Hierbij bied ik U het advies aan van de Commissie voor de m.e.r. overeenkomstig artikel 41 n, eerste lid van de Wet Algemene Bepalingen milieuhygiëne.

Voor de inhoud verwijs ik korthedshalve naar de samenvatting, waarin de belangrijkste aandachtspunten uit het advies zijn bijeengebracht in overeenstemming met de onderwerpen die volgens de Wet inzake m.e.r. tenminste in een MER behandeld zullen moeten worden. Daarnaast vraag ik Uw speciale aandacht voor het volgende.

Uit de besluitvorming rond het Structuurschema Militaire Terreinen blijkt dat bestuurlijke overwegingen op gemeentelijk niveau in hoge mate bepalend zijn geweest voor de ligging van het onderzoeksgebied, de daarbinnen onderscheiden locatie-varianten en de voorgenomen zandwinning in het noordelijk deel van het onderzoeksgebied.

Uw toezegging aan de Gemeente Beilen (brief van 31 juli 1986, kenmerk D86/044/18114), dat een zo noordelijk mogelijke ligging van het EOT zal worden nagestreefd, kan belangrijke milieu-bezwaren met zich mee brengen. Nader geohydrologisch onderzoek zou kunnen uitwijzen dat een verschuiving van het onderzoeksgebied met enkele tientallen ha. in zuidelijke richting, het behoud van belangrijke natuurwaarden kan opleveren. Een bijkomend voordeel hiervan kan zijn dat aanzienlijk minder ingrijpende cultuur-technische maatregelen (ontwatering, bezanding, ontsluiting) nodig zijn, wat een besparing op de inrichtingskosten kan betekenen. Deze zuidelijker ligging van het EOT en de zandwinplaats heeft de Commissie als meest milieuvriendelijk alternatief in haar advies opgevoerd. De effecten op de landbouwkundige structuur van zo'n verschuiving zijn op voorhand moeilijk te schatten. Mede met het oog op de voorgenomen inrichting van een EOT is voor het gebied "Laaghalen" een ruilverkaveling aangevraagd. De Commissie acht het in principe wenselijk dat de procedures over de vaststelling van de MER en de landinrichting waar mogelijk op elkander worden afgestemd. De Commissie realiseert zich echter dat voor ieder van beide procedures een afzonderlijk tijdpad moet worden gevolgd. Indien deze te zeer uitelkaar lopen zouden ongewenste vertragingen kunnen ontstaan, hetgeen een te verregaande coördinatie weer ongewenst zou maken.

Ondergetekende zou tenslotte als zijn persoonlijke mening willen uitspreken, dat de inrichting van een landbouwgebied, zoals "De Haar", tot EOT een nieuwe benadering van de hiermede verbonden problemen betekent. Hij is van mening dat het aanbeveling verdient om bij de inrichting van andere militaire oefenterreinen in deze provincie hiermede rekening te houden. Het is niet zijn bedoeling met deze opmerkingen de bestaande planologische planvorming te doorkruisen. Zoals aangegeven betreft het hier een strikt persoonlijke benadering. Dit wil zeggen dat in de vergaderingen van de werkgroep deze zaak op geen enkele wijze aan de orde is gesteld.

De voorzitter,

dr. H. Cohen.

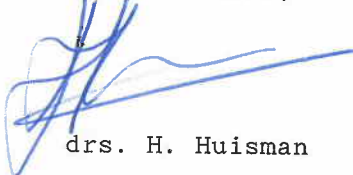
Bijlage: 1.

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN
MILIEU-EFFECTRAPPORT EENHEIDSOEFENTERREIN
"DE HAAR"

Advies, op grond van artikel 41 n, eerste lid van de wet van 23 april 1986 tot uitbreiding van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Regelen met betrekking tot milieu-effectrapportage), inzake de richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport ten behoeve van de besluitvorming over het eenheidsoefenterrein "De Haar".

Uitgebracht aan de Staatssecretaris van Defensie door een werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage.

De secretaris,

drs. H. Huisman

De voorzitter,

dr. H. Cohen

Utrecht, 18 maart 1987

INHOUDSOPGAVE

	<u>Pagina</u>
1. INLEIDING.	5
2. SAMENVATTING VAN HET ADVIES.	7
3. PROBLEEMSTELLING EN DOEL.	10
3.1 Probleemstelling	10
3.2 Doel van het voornemen	12
4. DE VOORGENOMEN ACTIVITEITEN EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOUWING TE NEMEN ALTERNATIEVEN.	13
4.1 De voorgenomen activiteit	13
4.2 Alternatieven	14
4.2.1 Nulalternatief	14
4.2.2 Locatie-alternatieven	15
4.2.3 Inrichtingsalternatieven	16
4.2.4 Nadere milieu-beschermende maatregelen	17
4.2.5 Het alternatief waarbij de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu worden toegepast.	18
5. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN.	20
6. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU WAARBIJ INBEGREPEN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELING VAN DAT MILIEU.	21
7. BESCHRIJVING VAN DE GEVOLGEN VOOR HET MILIEU.	23
7.1 Algemeen	23
7.2 Prioriteiten en mate van detail bij de gevolgen per milieu-aspect	23
7.3 Geohydrologie, geomorfologie en bodem	24
7.4 Landschapsinrichting	25
7.5 Cultuurhistorie	25
7.6 Vegetatie	25
7.7 Fauna	26
7.8 Geluid en trillingen	26
7.9 Indirecte gevolgen en gevolgen van secundaire activiteiten.	27
8. VERGELIJKING VAN DE ALTERNATIEVEN.	28
9. OVERZICHT VAN LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE.	29
10. VORM EN PRESENTATIE VAN HET MER.	29
11. SAMENVATTING VAN HET MER.	29

BIJLAGEN

1. Openbare bekendmaking van het Ministerie van Defensie omtrent milieu-effectrapportage voor de inrichting van een Eenheids Oefenterrein in het gebied "De Haar/Laaghalerveen" in de Staatscourant van 19 januari 1987.
2. Brief van de Staatssecretaris van Defensie van 19 januari 1987 aan de voorzitter van de Commissie voor de m.e.r. over het EOT de Haar.
3. Samenstelling van de werkgroep.
4. Lijst van inspraakreacties.

1. Inleiding

In het Structuurschema Militaire Terreinen (dl d, regeringsbeslissing blz. 51) is bepaald dat in het gebied De Haar/Laaghalerveen, op het grondgebied van de gemeenten Assen en Beilen een EOT zal worden ingericht. De exacte begrenzing van het EOT zal bij de opstelling van een inrichtingsplan in overleg met de betrokken lagere overheden, worden vastgesteld.

Op 19 januari 1987 is door het Ministerie van Defensie de procedure gestart ten behoeve van de besluitvorming over het inrichtingsplan. In deze procedure worden de regels toegepast met betrekking tot milieueffect rapportage uit de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Staatsblad 211). De bekendmaking van de start van de milieueffectrapportage (MER) vond plaats in de Staatscourant en een aantal nieuwsbladen (bijlage 1). Per brief van 19 januari 1987 (bijlage 2) verzocht de Staatssecretaris van Defensie de Commissie voor de m.e.r. overeenkomstig de bepalingen van de Wet inzake m.e.r. te adviseren over de richtlijnen met betrekking tot de inhoud van het door de initiatiefnemer (de Eerstaanwendend Ingenieur Directeur van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen in de regio Noord-Nederland) op te stellen milieueffect rapport (MER).

Het onderhavige advies is opgesteld door een werkgroep uit de Commissie voor de m.e.r. De samenstelling van deze werkgroep is gegeven in bijlage 3. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt daarom verder in dit advies "de Commissie" genoemd. De Commissie vergaderde op 14 januari, 4 februari en 2 maart 1987. Voorafgaande aan de formele start van de m.e.r. bracht de Commissie op 5 november 1986 een bezoek aan het studiegebied en kreeg zij van het Ministerie van Defensie nadere informatie over het voornemen en de procedure voor de besluitvorming. Vertegenwoordigers van de Commissie, het bevoegd gezag en de initiatiefnemer wisselden op 11 maart 1987 van gedachten naar aanleiding van het concept-advies van de Commissie.

Het doel van het voorliggende advies van de Commissie is de milieuaspecten van de voorgenomen inrichting, het gebruik en het beheer van "De Haar" als EOT met medegebruik als OOT af te bakenen en de gewenste inhoud van het MER aan te geven.

In de opstelling van het advies heeft de Commissie alle (in totaal) via het Ministerie van Defensie ontvangen adviezen, commentaren en opmerkingen die schriftelijk werden ingebracht, in beschouwing genomen. Voorzover deze reacties (zie bijlage 4) betrekking hebben op milieuaspecten van de activiteit, werden zij in dit advies verwerkt. Waar zulks het geval is wordt in de tekst door middel van een voetnoot naar de betreffende reactie verwezen. Het advies is samengesteld in volgorde van de onderwerpen welke een MER tenminste moet bevatten volgens artikel 41 j van de wet inzake m.e.r. Hoofdstuk 2 bevat een samenvatting van de belangrijkste aandachtspunten in dit advies in de

vorm van beknopt geformuleerde vragen waarop het MER ten behoeve van de besluitvorming antwoord zal moeten geven.

2. SAMENVATTING VAN HET ADVIES.

De dienst Gebouwen, Werken en Terreinen in de regio Noord-Nederland van het Ministerie van Defensie is voornemens, conform het Structuurschema Militaire Terreinen, om in het gebied De Haar/Laaghalerveen een Eenheidsoefenterrein in te richten en te gebruiken.

Ten behoeve van de vaststelling van de exacte begrenzing van dit oefenterrein en van het inrichtingsplan wordt een milieu-effectrapportage uitgevoerd. Het doel van het onderhavige advies van de Commissie voor de milieu-effectrapportage is de milieu-aspecten van de allocatie, de voorgenomen inrichting, het gebruik en het beheer van De Haar als eenheidsoefenterrein met medegebruik als "Overig Oefenterrein" af te bakenen en de gewenste inhoud van het door de dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van het Ministerie van Defensie op te stellen milieu-effectrapport aan te geven.

Een belangrijk aspect van dit inrichtingsplan behelst de zandwinning voor de ophoging van delen van het terrein ten behoeve van de begaanbaarheid. De mogelijkheden voor zandwinning binnen, maar ook buiten het terrein zullen in het MER op hun milieu-gevolgen dienen te worden vergeleken.

Het advies van de Commissie is opgezet in volgorde van de onderwerpen welke een milieu-effectrapport tenminste moet bevatten volgens artikel 41j van de wet inzake milieu-effectrapportage (Staatsblad 1986, 211). De belangrijkste aandachtspunten van dit advies zijn hierna samengevat in de vorm van een aantal vragen en punten waarop het milieu-effectrapport ten behoeve van de besluitvorming antwoord zal moeten geven.

Probleemstelling en doel (hoofdstuk 3):

- Wat is de achtergrond en de voorgeschiedenis van de aanwijzing van De Haar tot Eenheidsoefenterrein?
- Welke selectie-criteria werden hierbij voor de locatiekeuze gehanteerd?
- In hoeverre is bij de begrenzing van het onderzoeksgebied rekening gehouden met de geohydrologische relaties van het Witterveld met het beekdal?
- Op welke wijze kan, gezien de grote verwevenheid van de inrichting van het oefenterrein en de ruilverkaveling Laaghalen, een afstemming plaatsvinden, opdat landbouw- en milieubelangen meer gelijk op kunnen gaan lopen.
- De probleemstelling dient aandacht te geven aan het medegebruik van het terrein voor recreatie en andere activiteiten.

De activiteit en de alternatieven (hoofdstuk 4):

- Hoe zal het terrein worden ingericht, gebruikt en beheerd voor militaire doeleinden en eventueel recreatief medegebruik?
- Het nulalternatief zal kunnen worden opgevat als een referentiekader voor de beoordeling van de verschillende alternatieven; zowel de situatie zonder als na voltooiing van de ruilverkaveling als de

- stand van de procedure daartoe aanleiding geeft- dient te worden beschreven.
- Bij de uitwerking van alternatieven in het MER kan rekening worden gehouden met de mate waarin de locatievarianten uit de Startnotitie qua milieu-effecten uiteenlopen.
 - Voor de zandwinplaats zullen locatie-alternatieven ontwikkeld dienen te worden; hiervoor komen ook locaties buiten het studiegebied in aanmerking.
 - De inrichtingsalternatieven moeten worden uitgewerkt in verband met de verdeling, de ligging, de grootte, de indeling van de hoofdelementen en overgangsgebieden en in de relatie tot de landschappelijke en ecologische hoofdstructuren van het gebied.
 - Welke nadere milieu-beschermende maatregelen worden overwogen? Te denken valt aan het aanplanten van houtsingels ter voorkoming van verstuiving, in plaats van het zaaien van een grasmengsel en bemesten.
 - Als alternatief met de best bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu wordt voorgesteld het EOT en de zandplas meer in het zuiden van het studiegebied te projecteren, en in het noordelijk deel van het gebied zo weinig mogelijk ingrepen te plegen, in verband met de kwetsbare hydrologische relaties tussen beekdal en Witterveld.

Besluitvorming (hoofdstuk 5):

- Hoe zal de besluitvorming over de activiteit verlopen en met betrekking tot welk besluit wordt het MER opgesteld? Welke procedure en welk tijdplan worden daarbij gevolgd? Welke samenhang wordt nagestreefd met de aangevraagde ruilverkaveling Laaghalen?
- Welke reeds genomen besluiten, beleidsvoornemens of beleidsuitspraken stellen randvoorwaarden of beperkingen aan de besluitvorming?
- Welke andere besluiten zullen nog moeten worden genomen om het oefenterrein te realiseren?

Het bestaande milieu (hoofdstuk 6):

- De omvang van het studiegebied varieert per milieu-aspect en omvat die gebieden waar meetbare of bespeurbare milieu-veranderingen kunnen worden verwacht ten gevolge van de uitvoering van de voorgenomen activiteit en alternatieven daarvan.
- De bestaande toestand van het milieu dient beschreven te worden voor zover die toestand van belang is voor de voorspelling van de te verwachten milieu-effecten.
- De volgende milieu-aspecten verdienen bij dit onderdeel van het MER de aandacht: geomorfologie, bodem, grondwater, vegetatie, fauna en de landschaps-ecologische samenhangen, de huidige toestand van (on)rust (achtergrondgeluid-niveau), cultuurhistorie en de visuele aspecten van het landschap.

Gevolgen voor het milieu (hoofdstuk 7):

- Welke voorspellingsmethoden en -modellen zijn gebruikt?

- In de paragrafen 7.3 tot en met 7.9 van het advies wordt, voornamelijk in de vorm van vragen, ingegaan op de te verwachten gevolgen per milieu-aspect. Bij de behandeling van deze gevolgen per milieu-aspect zal ook gelet moeten worden op de onderlinge afhankelijkheid van en de samenhang tussen de onderscheiden milieu-aspecten.
- De gevolgen per milieu-aspect betreffen de geohydrologie, geomorfologie en bodem, landschapsinrichting en cultuurhistorie, vegetatie en fauna, geluid en trillingen en indirecte gevolgen en gevolgen van secundaire activiteiten.

Betekenis van de gevolgen voor het milieu van de verschillende te beschrijven alternatieven (hoofdstuk 8):

- Hoe worden de gevolgen voor het milieu van de verschillende alternatieven beoordeeld en in hoeverre zijn deze in onderlinge vergelijking per milieu-aspect te waarderen?

Leemten in kennis en informatie (hoofdstuk 9):

- Welke leemten in kennis en informatie bestaan er nog? Welke onzekerheden zijn er ten aanzien van de gebruikte gegevens, de gebruikte voorspellingsmethoden en de te verwachten milieu-gevolgen? Welke leemten in kennis zijn gebleven over de bestaande toestand van het milieu en over de geohydrologische relaties?
- Wat is het belang van deze leemten in kennis voor de besluitvorming?
- Zullen er voorbereidingen worden getroffen om de werkelijk optredende gevolgen voor het milieu te kunnen meten (evalueren) en zonodig te corrigeren na realisering van de activiteit?

Samenvatting van het MER (hoofdstuk 10):

- Is de samenvatting van het MER goed afgestemd op de inhoud van het MER?

Vorm en presentatie van het milieu-effectrapport (hoofdstuk 11):

- Het MER kan worden opgesteld als afzonderlijk document of als onderdeel van het ontwerp-inrichtingsplan. In het laatste geval dient de herkenbaarheid van het MER-gedeelte gewaarborgd te worden.
- De inhoud van het MER zal zo objectief mogelijk moeten zijn en moeten worden gericht op de bij de betrokkenen levende vragen.

3. PROBLEEMSTELLING EN DOEL.

3.1 Probleemstelling

De ligging van het EOT De Haar is blijkens het gestelde in het SMT, globaal bepaald in het Laaghalerveen op het grondgebied van de gemeenten Assen en Beilen. "De exacte begrenzig zal bij de opstelling van het concept-inrichtingsplan in overleg met de betrokken lagere overheden worden vastgesteld". (SMT, deel d, 1983-1984, 16666, nrs. 9-10., p. 51).

In het MER zal het besluit in het structuurschema Militaire Terreinen tot inrichting van een EOT in het gebied De Haar met de achtergronden en het gehele selectieproces, dat geleid heeft tot deze keuze, duidelijk uiteengezet moeten worden.

Hierbij dient de behoefte aan terreinen voor oefeningen op peletonsniveau in Noord-Nederland te worden aangegeven, als ook het aandeel dat De Haar daarin moet leveren, met de opgave van de herkomst van manschappen en voertuigen.

Het is de Commissie bekend dat de besluitvorming rond dit EOT een lange voorgeschiedenis heeft. Het onttrekt zich aan de beoordeling van de Commissie in welke mate milieu-overwegingen een rol hebben gespeeld bij de uiteindelijke keuze om het oefenterrein in De Haar/Laaghalerveen te situeren. De keuze wordt door de Commissie als een gegeven beschouwd.

Daarmee rekening houdend dienen in het MER de gebiedskenmerken van De Haar geplaatst te worden tegenover de criteria en eisen die worden gehanteerd voor een EOT. Tevens zal duidelijk moeten worden hoe sterk natuur- en milieu-aspecten bij de selectie van de locatievarianten zoals aangegeven in de startnotitie een rol hebben gespeeld.

In dit verband dient te worden gememoreerd dat de keuze op De Haar is gevallen om de natuurwaarden van het Witterveld, dat in eerste instantie was aangewezen als EOT, te kunnen behouden. In het MER dient daarom speciale aandacht te worden gegeven aan de mogelijke gevolgen van de inrichting en gebruik van de Haar als oefenterrein voor het Witterveld.

In de startnotitie (Nota van toelichting op het "voornemen") heeft de initiatiefnemer de intentie uitgesproken het oefenterrein zo te situeren, in te richten, te gebruiken en te beheren, dat zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de aanwezige waarden. Uit het MER zal duidelijk naar voren moeten komen op welke wijze hieraan concreet gestalte is te geven bij de verschillende locatie-, inrichtings- en beheersalternatieven en hoe het meest-milieuvriendelijke alternatief nader inhoud gegeven kan worden.

Eén en ander is vooral daarom van betekenis, daar uit de besluitvormingsprocedures blijkt dat bestuurlijke overwegingen op gemeentelijk niveau in hoge mate bepalend zijn geweest voor de ligging van het onderzoeksgebied en de daarbinnen onderscheiden locatie-varianten. De toezegging van de Staatssecretaris van Defensie aan de Gemeente Beilen dat een zo noordelijk mogelijke ligging van het EOT zal worden nagestreefd heeft als gevolg dat belangrijke milieu-bezwaren kunnen ontstaan. Uit het nader geohydrologisch onderzoek zou naar voren kunnen komen dat een verschuiving van het onderzoeksgebied juist in zuidelijke richting het behoud en ontwikkeling van belangrijke natuurwaarden met zich mee kunnen brengen. Een bijkomend voordeel zou kunnen zijn dat aanzienlijk minder ingrijpende cultuur-technische maatregelen (ontwatering, bezanding, ontsluiting) nodig zijn waarmee een besparing van de inrichtingskosten kan worden bereikt. De effecten op de landbouwkundige structuur van zo'n verschuiving zijn op voorhand moeilijk te schatten. Mede met het oog op de voorgenomen inrichting van een EOT is voor het gebied "Laaghalen" (van 1750 ha) een ruilverkaveling aangevraagd. Hierover is inmiddels de "Zienswijze" van de Centrale Landinrichtingscommissie verschenen. Er bestaat een sterke verwevenheid tussen de situering en inrichting van het EOT en de ruilverkaveling voor wat betreft verkaveling, ontsluiting, waterbeheersing, eventuele boerderijverplaatsing, recreatieve voorzieningen, landschapsbouw en reservaatvorming¹. Voorkomen dient te worden dat wordt geabstraheerd van een situatie die zich via een andere planprocedure- maar op de milieu-tijdas gemeten- gelijktijdig, zal gaan voordoen. Zo is het denkbaar dat bij een afstemming tussen beide procedures de nadelige effecten op het milieu kunnen worden verminderd of voorkomen. Het is mogelijk dat door toepassing van het principe "werk met werk maken" landbouw- en milieubelangen gelijk op gaan lopen. De Commissie realiseert zich echter dat voor ieder van beide procedures een afzonderlijk tijdpad moet worden gevolgd. Indien deze te zeer uit elkaar lopen zouden ongewenste vertragingen kunnen ontstaan, hetgeen een te vergaande coördinatie weer ongewenst zou maken.

Het ware te overwegen in het licht van het voorgaande de begrenzing van het onderzoeksgebied met enkele tientallen ha. in zuidelijke richtingen uit te breiden.

In de voorgenomen inrichtingsmaatregelen neemt de te creëren zandwinplaats in het gebied een belangrijke plaats in. In alle varianten van de startnotitie is deze gesitueerd in het uiterste noorden van het onderzoeksgebied. Deze locatiekeuze lijkt vooral te zijn ingegeven door de recreatieve nabestemming die deze plas vermoedelijk zal krijgen, terwijl nauwelijks rekening lijkt te zijn gehouden met (geo)hydrologische overwegingen. Het graven van een diepe zandput in het

¹ Zie hiervoor ondermeer de inspraakreacties 8 en 10 (Bijlage 4).

beekdal kan, wegens de geohydrologische samenhang, een ernstige bedreiging voor het Witterveld vormen. Uit de thans beschikbare gegevens valt nu al op te maken dat de situering van de zandwinplaats in de zuidelijk gelegen ontginningsgronden uit milieu-oogpunt de voorkeur verdient, terwijl uit de bijgevoegde gegevens uit de startnotitie blijkt dat ook hier geschikt zand in de diepere ondergrond is te vinden². Ook zouden de mogelijkheden onderzocht dienen te worden, zand van buiten het onderzoeksgebied te betrekken. Ook hier zou weer het motto "werk met werk maken" van toepassing kunnen zijn; gedacht is o.a. aan zand van het terrein van de voormalige aardappelmeelfabriek Oranje.

De probleemstelling dient tenslotte enige aandacht te schenken aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht.

3.2 Doel van het voornemen.

Uit de hiervoor aangeduide probleemstelling moet in het MER het doel van het project afgeleid worden met betrekking tot de totale oefenbehoefte voor een geïntegreerd EOT- en OOT-gebruik als ook het eventuele recreatieve medegebruik van het terrein. Verder zal uit de beschrijving van het doel moeten blijken welke de aard en spreiding is van het gebruik in de tijd (dag, nacht, seizoen) met de bijbehorende intensiteit (aantallen machines, voertuigen en manschappen) die wordt gehanteerd als ontwerpgrondslag voor de voorgenomen inrichting van het EOT. Dit staat in verband met de hiervoor in de probleemstelling gesignaleerde mogelijke toekomstige veranderingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht.

In het MER zal het programma van eisen, dat het Ministerie van Defensie stelt aan een terrein voor EOT-oefeningen met medegebruik voor OOT-oefeningen, moeten worden aangegeven.

Aan de hand van de formulering van het doel dienen terrein-eisen te worden aangegeven waaraan de alternatieven en varianten die in het ontwerp-inrichtingsplan en het MER worden uitgewerkt, kunnen worden getoetst.

² Zie hiervoor ook inspraakreactie 5 (Bijlage 4).

4. DE VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOUWING TE NEMEN ALTERNATIEVEN.

In het MER moeten de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven worden beschreven en uitgewerkt. De initiatiefnemer kan in het MER al een voorkeur uitspreken voor één van deze alternatieven. Daarnaast is het ook mogelijk dat het MER volstaat met de presentatie van een aantal gelijkwaardige alternatieven. De keuze uit een van deze alternatieve oplossingen wordt in dat geval gemaakt in het verdere verloop van de besluitvorming mede op basis van de in het MER gepresenteerde milieu-overwegingen en de beoordeling daarvan.

4.1 De voorgenomen activiteit.

Bij de beschrijving van de voorgenomen activiteit met al zijn deel-ingenrepen en activiteiten zal een onderscheid moeten worden gemaakt naar de inrichting, het gebruik en het beheer van het gebied als militair oefenterrein. Afzonderlijke aandacht dient te worden besteed aan de dekking van de zandbehoefte en de eventuele voorgenomen zandwinning in het gebied. Zoals in de Startnotitie wordt vermeld zal, om voldoende draagkracht te bereiken, een laag van ca. 1.20 meter zand moeten worden opgebracht. In totaal gaat het hierbij om ca. 1 à 1,5 miljoen m³ zand waarvan aangegeven zal moeten worden voor welk deel dit uit de geprojecteerde zandwinning zal worden betrokken en welk deel van elders zal worden aangevoerd.

In de beschrijving van de inrichting van het terrein verdienen de volgende punten de aandacht:

- de gewenste omvang en indeling van het terrein voor EOT- en OOT-gebruik met afwachtingsgebieden, uitgangstellingen, banen-stelsel, vrij bereikbaar gedeelte ("free for all"), overgangsgebieden inclusief verdedigingsopstellingen en een rondbaan met toegangspunten, laad- en losplaatsen en spuitplaats, alsmede de onderlinge verhouding en locatie van al deze inrichtingselementen.
- de aard en de plaats van de ingrepen die de voorgestelde inrichting mogelijk moeten maken onder andere diepploegen, egaliseren, kappen, aanplanten, de zandwinning zelf alsmede de ten behoeve van de vereiste drooglegging uit te voeren drainage-werkzaamheden.

Het gebruik en het beheer van het terrein dient te worden uitgewerkt. Aandachtspunten daarbij zijn:

- de verschillende typen oefeningen die op het gehele terrein of delen daarvan zullen plaatsvinden uitgesplitst naar EOT- en OOT-gebruik en de bijbehorende personele en materiële sterkte en ingrepen in en op het oefenterrein.
- de verkeerssituatie en de verkeersintensiteit op en in de omgeving van het oefenterrein.
- Het mogelijke medegebruik van het terrein

- de beheersmaatregelen (b.v. inzaaien van een grasmengsel, bemesten, enz.).

4.2 Alternatieven

- De keuze van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven en varianten moet in het MER zorgvuldig worden gemotiveerd. Dit geldt ook voor de aanduiding van een eventueel voorkeursalternatief.
- De alternatieven zullen wat betreft diepgang en detaillering vergelijkbaar moeten zijn. In het MER moet worden aangegeven hoe het gestelde doel van het voornemen (paragraaf 3.2 van dit advies) kan worden bereikt met behulp van de beschouwde alternatieven en varianten.

De volgende alternatieven en nadere milieu-beschermende maatregelen komen in aanmerking voor behandeling in het MER.

4.2.1 Nulalternatief.

Het nulalternatief is het alternatief waarbij de voorgenomen activiteit tot inrichting van het gebied als EOT niet zou plaatsvinden en waarbij het huidige bestemming van de verschillende onderdelen van het aangewezen gebied in wezen niet zou veranderen. Indien uit de regeringsbeslissing (deel d) van het structuurschema Militaire Terreinen over de inrichting als EOT van De Haar zou volgen, dat het nulalternatief geen reële optie is, dan zal de nulsituatie en de autonome ontwikkeling van het milieu, slechts beschouwd kunnen worden als referentiekader met betrekking tot de andere alternatieven en varianten, die wel een reële beleids optie vertegenwoordigen³.

Voor het gebied Laaghalen is een ruilverkaveling aangevraagd⁴. Dit brengt gezien de stand van deze procedure met zich mee dat het onduidelijk is wat als nulsituatie moet worden opgevat. Naar het oordeel van de Commissie verdient het aanbeveling hiervoor zowel de toestand met handhaving van de huidige agrarische bestemming als die na voltooiing van de voorgenomen ruilverkaveling in beschouwing te nemen. De concrete mogelijkheden van het inschatten van deze laatste situatie worden evenwel in hoge mate bepaald door de voortgang in de ruilverkavelingsprocedure gedurende de looptijd van de m.e.r.

3 Zie hierover ondermeer de inspraakreacties 7 en 16 (Bijlage 4).

4 "Zienswijze" ex artikel 26 van de Landinrichtingswet van de Centrale Landinrichtingscommissie van 28 november 1986.

4.2.2 Locatie-alternatieven.

Het studiegebied, zoals aangegeven in de startnotitie, beslaat 485 ha. Hierbinnen dient een EOT van 250 ha. ingericht te worden. In de startnotitie worden een viertal locatievarianten genoemd. Een onderbouwing van deze varianten vanuit milieu-overwegingen heeft in de startnotitie nog niet plaatsgevonden. Het is daarbij de vraag of de locatie-alternatieven qua milieugevolgen wel zo sterk uiteenlopen, waarbij dan vooral de aantasting van het beekdal en het Witterveld van belang is. Cultuurtechnische maatregelen zoals draineren, diepploegen, verwijderen van water stagnerende lagen etc. zullen niet alleen zeer nadelig zijn voor de potenties van het beekdal in het gebied de Haar maar ook de bestaande hydrologische relatie tussen het Witterveld (infiltratiegebied) en het beekdal (kwelzone) zou hierdoor aangetast kunnen worden met vooral ernstige gevolgen voor de actuele natuurwaarden van het Witterveld. Naast de in de startnotitie genoemde varianten zouden locatievarianten in beschouwing kunnen worden genomen waarbij met name de in het gebied gelegen kwelzones zoveel mogelijk buiten het EOT vallen of een OOT-functie krijgen waarbij minder zware eisen aan de draagkracht van de grond worden gesteld. Een locatievariant (bijv. als onderdeel van het meest milieu-vriendelijke alternatief) die verder naar het zuiden gelegen is op hogere, drogere gronden, zou dit mogelijk maken.

Bij de nadere uitwerking van de locatie-alternatieven in de hoofdstukken 6 en 7 dienen de volgende milieu-aspecten in beschouwing te worden genomen:

- de hydrologische relatie tussen het Witterveld en het gebied De Haar/Laaghalerveen;
- de hydrologische relatie met het reservaatgebied van de Drentse Aa (o.a. via het Anreepdiep);
- de ecologische relaties binnen het gebied en met de omgeving;
- de archeologische vindplaatsen en cultuurhistorische relicten en structuren;
- de specifieke karakteristieken van het landschap, zowel ruimtelijk: schaal, geslotenheid/openheid en kavelstructuur, als functioneel: het landbouwkundig ruimtegebruik met inbegrip van niet landbouwkundige landschapselementen.

In het MER dienen alternatieven te worden ontwikkeld voor de locatie van de zandwinning en voor de benodigde hoeveelheid ophoogzand. Alternatieve locaties kunnen zowel binnen het studiegebied, als daarbuiten worden gezocht. Als mogelijkheid heeft zich aangediend zand te betrekken van het uit te voeren recreatieobject bij de voormalige aardappelmeelfabriek Oranje. Daarnaast zal de mogelijkheid onderzocht dienen te worden zand te betrekken van de bestaande provinciale zandwinplaatsen in Bovensmilde en Beilen. Een geringere zandbehoefte zal kunnen worden bewerkstelligd door het EOT zo ver mogelijk in het zuiden van het studiegebied te projecteren met eventueel een beperkte uitbreiding van het studiegebied in zuidelijke richting, waardoor een groter deel van

het EOT in plaats van op beekdaalgronden op ontginningsgronden komt te liggen.

De startnotitie geeft ten aanzien van de zandwinning alleen een voorkeurslocatie aan, waarbij nog wordt vermeld dat de aldaar te winnen hoeveelheden mogelijk niet toereikend zullen zijn. Een invulling van omvang en diepte van de ontgroning op de voorkeurslocatie wordt opengelaten. Ten aanzien van het in de toekomst na te streven waterpeil en het gebruik van de plas worden eveneens geen uitspraken gedaan. Omvang, diepte en waterpeil van de plas kunnen van grote invloed zijn op de mate van kwel in het beekdal, de infiltratie en afstromingssnelheid op de hogere gronden (waaronder het Witterveld), en (wellicht) op de mate waarin de grondwaterwinning bij Assen het onderzoeksgebied beïnvloedt. Daarenboven zijn er mogelijk technische bezwaren voor de voorkeurslocatie van de zandwinning die voortvloeien uit de nabijheid van de infrastructuur (o.a. A 28)⁵.

4.2.3 Inrichtingsalternatieven

De inrichtingsalternatieven hebben betrekking op de verdeling, de ligging, de grootte en de precieze inrichting van de hoofdelementen en overgangsgebieden. Daarbij zou b.v. aandacht kunnen worden geschonken aan de volgende punten:

- de ligging en omvang van het vrije terreingedeelte mede in verband met de gevoeligheid voor verstuiving (zie 4.2.4);
- de ligging, het aantal en de afmetingen van de zandbanen van het banenstelsel;
- het al dan niet aanleggen van een randzone en een rondbaan binnen de periferie van het terrein en de inpassing en de inrichting daarvan;
- de locatie en de inrichting van de toegangen tot het terrein met verharde los- en laadplaatsen en de mogelijke inrichting van een spuitplaats;
- de locatie, de omvang en de inrichting van de beboste terreinen voor uitgangstelling-/afwachtingsgebieden;
- de locatie en inrichting van de overgangszones tussen de hoofdelementen;
- de landschappelijke afwerking van de verschillende hoofdelementen en overgangsgebieden uit oefentechnisch oogpunt; met name gaat het om de visueel - ruimtelijke structuur van en de samenhangen tussen de verschillende inrichtings- en gebruiks-elementen en de omgeving;
- de ligging, omvang en voorgenomen afwerking van de zandwinplaats;
- nadere afbakening van terreingedeelten ten behoeve van natuur, recreatie en om bestaande bebouwing.

5 Zie inspraakreactie 9 (Bijlage 4).

Bij de nadere uitwerking van de inrichtingsalternatieven dient de aandacht te worden besteed aan de volgende milieu-aspecten:

- ruimtebeslag van het gehele oefenterrein (zie ook paragraaf 4.2.4 hierna) en van onderdelen daarvan, met name het vrije terreingedeelte (free for all);
- de ingreep in de waterhuishouding;
- de aantasting van geomorfologisch waardevolle terreinen en landschapselementen;
- de bodemverstoring door vergraving, berijding en betreding en het voorkomen van water-erosie en verstuiving;
- de bodemverontreiniging door b.v. lekkages en afval als gevolg van militair en recreatief gebruik;
- de versnippering, barrière-werking en biotoopverkleining;
- de aantasting/verwijdering van waardevolle vegetaties en aantasting van de bestaansvoorwaarden voor de vogels en kleine zoogdieren;
- de visuele aspecten van het landschap.

Gezien het grote ecologische belang van de beekdalflanken (de overgangen van de hogere gronden naar de beekdalen) zal voorkomen dienen te worden dat de rondweg geprojecteerd wordt op de overgang van de veldpodsolen naar het beekdal.

4.2.4 Nadere milieu-beschermende maatregelen

De nadelige milieu-effecten die bij de inrichting en het gebruik van het terrein kunnen optreden, dienen in het MER beschreven te worden (zie paragraaf 6 van de onderhavige aanzet). Daarnaast moet worden nagegaan welke mogelijke maatregelen genomen kunnen worden om deze milieu-effecten tegen te gaan of te verminderen. Vooral die effecten, die niet of nagenoeg niet-omkeerbaar zijn, verdienen daarbij de aandacht. De afgeleide effecten van de mogelijke maatregelen moeten ook worden beschouwd. Daarbij zal er op gelet moeten worden, dat dergelijke maatregelen een milieu-probleem niet slechts doorschuiven van het ene milieu-aspect naar het andere of dat combinaties van milieu-beschermende maatregelen per saldo toch een negatief resultaat opleveren.

Daarbij is het van groot belang, dat milieu-beschermende maatregelen zich vooral richten op de samenhangen, die er bestaan tussen de verschillende milieu-aspecten. Dit met het oog op de dikwijls bijzondere natuurwetenschappelijke of ecologische betekenis die gehecht kan worden aan dergelijke relaties.

Ondermeer dienen hier alternatieven te worden beschreven, of combinaties daarvan, voor de beheersmaatregelen om verstuiving tegen te gaan. Doorgaans wordt een grasmengsel ingezaaid dat slechts met een relatief hoge mestgift in stand kan worden gehouden (150 kg N/ha). Aangezien

geen afvoer van gras plaatsvindt komt deze bemesting uiteindelijk bijna in zijn geheel in het grondwater terecht⁶. Als alternatief voor het inzaaien/bemesten zouden de meest verstuivingsgevoelige terreingedeelten (free for all) door een half-open houtsingel kunnen worden omzoomd zodat deze zo weinig mogelijk aan de wind zijn geëxponereerd. Over de verhoudingen tussen hoogte van houtwal en de breedte van het luwe terreindeel wordt verder verwezen naar literatuur hieromtrent⁷. Een andere mogelijkheid om verstuiving tegen te gaan is het inwerken van stro in de bovenlaag. In de overgangssituatie van de groei van de houtwal zal deze maatregel een oplossing kunnen bieden. Bij een goed beheer kan als positief effect van het ontbreken van vegetatie op het "free for all" terrein worden genoemd, het grotere nuttig neerslag overschot, waardoor de toevoer van water naar het beekdal cq. het diepere grondwater zal toenemen.

4.2.5 Het alternatief met de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu.

Het zogeheten "meest milieu-vriendelijke alternatief" dient volgens artikel 41 j, lid 3 van de wet inzake m.e.r. in ieder geval in het MER te worden beschreven.

In de startnotitie heeft de initiatiefnemer te kennen gegeven het terrein te willen situeren, inrichten, gebruiken en beheren dat zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de aanwezige waarden van het gebied. Voor een uitwerking van deze intentie kunnen de volgende randvoorwaarden en criteria worden gehanteerd:

- het Witterveld zou ten minste in zijn huidige staat moeten blijven;
- met de aanwezige milieu en natuurwaarden in het gebied "de Haar" en de directe omgeving wordt zoveel mogelijk rekening gehouden⁸.

Meer in het bijzonder kunnen deze uitgangspunten als volgt worden uitgewerkt:

- het situeren en vormgeven (omvang/diepte) van de zandwininput op een plaats waar de hydrologische relaties met het Witterveld afwezig en de natuurwaarden ter plaatse het geringst zijn;
- het minimaliseren van de inrichtingsmaatregelen zoals zandophoging, diepploegen, draineren enz.

6 Zie hiervoor ook inspraakreactie 16 (Bijlage 4).

7 R.J. van der Linde, Het probleem van de houtopstanden in het cultuurlandschap. Centrum landbouwdocumentatie, Literatuuroverzicht 21, Wageningen 1958; T.J.C. Knottnerus, Winderosie en bodemonderzoek met behulp van een windtunnel. Landbouwkundig Tijdschrift jrg 83, nr. 3 (1971) blz. 90-95; Commissie voor de agrarische belangen in Limburg, Tien jaren windsingelonderzoek in het Grubbenvorst (L) 1950-1960.

8 Zie inspraakreacties 14, 15 en 17 (Bijlage 4).

Het meest milieu-vriendelijke alternatief zou dan een zuidelijker ligging van het EOT en de zandwinput inhouden dan nu met de begrenzing van het studiegebied in de startnotitie mogelijk is. De hier gelegen ontginningsgronden vergen aanzienlijk minder ingrijpende cultuur-technische inrichtingsmaatregelen. Het noordelijk deel van het onderzoeksgebied, is alleen met zware ingrepen en navenant hoge kosten voor EOT-gebruik is geschikt⁹ te maken. De inventarisatie van de bestaande toestand van het milieu van het studiegebied zou kunnen aantonen dat dit deelgebied daarenboven een dermate hoge actuele en eventuele potentiële natuurwaarde bezit dat de noordelijke inrichting voor EOT-gebruik met zwaar materiëel grote schade met zich mee zou brengen.

⁹ Zie inspraakreactie 12 (Bijlage 4).

5. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN

In het MER wordt vermeld ten behoeve van welk besluit het MER is opgesteld en dienstig kan zijn en door wie of welke overheidsinstanties dit besluit zal worden genomen. Tevens wordt beschreven volgens welke procedure (met eventuele coördinatie met de eveneens te nemen besluiten in de sfeer van de ruimtelijke ordening) en tijdsplan dit geschiedt en welke adviesorganen en -instanties daarbij formeel of informeel betrokken zijn. Voorts dient te worden vermeld welke ter zake doende overheidsbesluiten reeds zijn genomen en welke openbaar gemaakte beleidsvoornemens beperkingen kunnen opleggen of randvoorwaarden stellen aan de betreffende besluiten waarvoor het MER is opgesteld, dit onder vermelding van de status van deze besluiten (hardheid; hoe lang geleden opgenomen). Evenzeer dient te worden aangegeven welke besluiten in een later stadium nog zullen (moeten) worden genomen in het betreffende studiegebied en daarbuiten, teneinde het project ten uitvoer te kunnen brengen.

Om te kunnen bepalen welke randvoorwaarden gelden voor het te nemen besluit moet in het MER aandacht worden besteed aan tenminste de volgende beleidsvoornemens en documenten:

- het Structuurschema Militaire Terreinen (deel e, 1985);
- de Nota Landelijke Gebieden;
- de voorrangsinventarisaties van de Relatienota;
- het Structuurschema Landinrichting (deel e, 1986) en de Zienswijze ex art. 26 voor het verzoek tot voorbereiding van de ruilverkaveling Laaghalen, van de CLC, november 1986;
- het Structuurschema Electriciteitsvoorziening;
- het Streekplan Midden-Drenthe (1981) en de bestemmingsplannen van de gemeenten Assen en Beilen¹⁰ ;
- het Milieubeleidsplan van Drenthe.
- Beheersplan Witterveld van de gemeente Assen
- Grondwaterplan Drenthe;
- Provinciaal Waterhuishoudingsplan Drenthe (in voorbereiding) en het "Tussen 10-plan".

De vervolgbesluiten na vaststelling van het inrichtingsplan zijn besluiten in de sfeer van de Wet op de Ruimtelijke Ordening: aanpassing van streekplan en bestemmingsplan.

10 (in geen van deze, recente, plannen is in de aanleg van de EOT voorzien)

6. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU WAARBIJ INBEGREPEN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELING VAN DAT MILIEU

De grenzen van het gebied waarover het onderzoek voor het MER zich zal moeten uitstrekken wordt bepaald door de invloedsfeer van de inrichtingsmaatregelen en het gebruik van het EOT. De omvang van bedoelde invloedsfeer kan verschillen afhankelijk van het milieu-aspect [(grond-) water, bodem, geluid etc.] dat in beschouwing wordt genomen. Het voorgaande houdt in, dat het onderzoek zich dient uit te strekken tot die gebieden, waarvan het aannemelijk is, dat er voor het milieu relevante relaties bestaan tussen het EOT en die gebieden. Gegeven de voorgenomen zandwinplaats denkt de Commissie in dit verband met name aan de relaties met het aangrenzende Witterveld en het benedenstrooms gelegen reservaatgebied de "Drentse Aa". Bedoelde gebieden worden aangeduid met de term "Studiegebied".

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied dient in het MER te worden beschreven voor zover die toestand van belang is voor de voorspelling van de gevolgen voor het milieu bij uitvoering van de voorgenomen activiteit volgens ieder van de te beschouwen alternatieven en varianten. Deze beschrijving heeft vooral ten doel inzicht te verschaffen waar welke gevolgen zouden kunnen optreden en hoe deze kunnen worden vermeden of, als dat niet mogelijk is, kunnen worden beperkt. De beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en van de te verwachten (autonome) ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit niet zou worden ondernomen (nulalternatief, zie paragraaf 4.2.1 van het onderhavige advies), dient als referentiekader voor de beschrijving van de gevolgen voor het milieu en de onderlinge vergelijking van de alternatieven (zie de hierna volgende paragrafen 7 en 8). Daarbij dient rekening te worden gehouden met eventuele najlings-effecten van voltooide of lopende ingrepen in het studiegebied.

Het is van belang het kaartmateriaal bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu in het MER te presenteren op een gedetailleerde schaal, b.v. 1 : 10.000.

Bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu zal het MER vooral aandacht moeten geven aan de volgende aspecten: grondwater, bodem, flora, fauna, de huidige toestand van (on)rust, cultuurhistorie, de landschapsecologische relaties en de visueel-ruimtelijke eigenschappen van het landschap.

Hierbij kunnen de volgende opmerkingen geplaatst worden:

- Kennis van de geohydrologie van het studiegebied is noodzakelijk om na te kunnen gaan welke consequenties veranderingen in grondwaterstanden en grondwaterstromen en veranderingen in de kwaliteit van het infiltratiewater in het gebied kunnen hebben, voor gebieden die in hydrologische relatie met het gebied staan. Bijzondere aandacht dient hierbij te worden besteed aan de hydrologische relatie tussen

het gebied De Haar/Laaghalerveen en het Witterveld. Om de geohydrologische effecten van de aanleg een zandwinput te kunnen bepalen zal nader onderzoek naar de huidige stijghoogtes van het diepe en ondiepe grondwater en de respectievelijke debieten (kwel) uitgevoerd moeten worden. De beschrijving van het geologisch en hydrologisch regime in de huidige situatie zal zodanig dienen te zijn dat daarmee een toereikende grondslag voor de beoordeling van effecten wordt verkregen.

- De geluidbelasting in de bestaande situatie in en om het oefenterrein dient te worden vastgesteld voor de dagsituatie (07.00 tot 19.00 uur), de avondsituatie (19.00 tot 23.00 uur) en de nachtsituatie. Het verdient aanbeveling tevens na te gaan welke andere geluidbronnen (wegverkeer, treinverkeer, luchtverkeer, industrie, motorsport e.d.) zich in het wat geluid betreft te onderzoeken gebied bevinden en zo mogelijk ook de geluidcontouren daarvan vast te stellen, teneinde inzicht te krijgen in het reeds aanwezige of te verwachten geluid van dergelijke activiteiten. Sommige van deze gegevens zullen bij de desbetreffende gemeenten bekend zijn of door middel van indicatieve metingen of berekeningen kunnen worden vastgesteld.

7. BESCHRIJVING VAN DE GEVOLGEN VOOR HET MILIEU

Een beschrijving van de milieu-effecten zal uiteindelijk moeten resulteren in een vergelijking tussen de verschillende alternatieven (hoofdstuk 8).

7.1 Algemeen

Bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu dient er rekening mee te worden gehouden, dat zij tijdelijk of permanent van aard kunnen zijn of zelfs pas op langere termijn geleidelijk waarneembaar kunnen worden. Ook dient onderscheid te worden gemaakt naar het optreden van effecten als gevolg van de inrichting van het terrein en als gevolg van het gebruik en het beheer van het terrein. De te verwachten gevolgen voor het milieu zullen zoveel mogelijk in hun onderlinge samenhang moeten worden beschouwd. De gevolgen moeten bij voorkeur in absolute zin worden beschreven. Dit is van belang voor een zo kwantitatief mogelijke vergelijking van de alternatieven. Het geldt met name voor die milieu-aspecten die met prioriteit behandeld behoren te worden.

In het MER zullen de gebruikte voorspellingsmethoden en -modellen moeten worden beschreven met de mate van betrouwbaarheid die aan deze methoden en modellen kan worden toegekend. Tevens zal een indicatie behoren te worden gegeven van de variatie in de voorspellingsresultaten die kan worden verwacht als gevolg van onzekerheden en onnauwkeurigheden in de methoden en modellen. Bij onzekerheid over het optreden van effecten moet worden uitgegaan van de slechts denkbare situatie. De keuze van de voorspellingsmethoden moet gegeven worden in relatie tot wat hierover recentelijk is bijeengebracht en gepubliceerd (ondermeer in de serie over voorspellingsmethoden gepubliceerd in de m.e.r.-reeks van de Ministeries van VROM en van Landbouw en Visserij).

7.2 Prioriteiten en mate van detail bij de gevolgen per milieu-aspect.

De nadruk bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu behoort te liggen op die gevolgen, die onomkeerbaar of nagenoeg onomkeerbaar zijn.

De Commissie acht de gevolgen van de uitvoering van het voornemen het meest ingrijpend bij de aspecten bodem en grondwater, flora en fauna (in brede zin), geomorfologie en landschap.

Alleen als belangrijke verschillen tussen de alternatieven en varianten worden verwacht, moeten de effecten per afzonderlijk alternatief of variant worden beschreven. Bij geringe verschillen kan worden volstaan met een aanduiding daarvan. Als bij het "meest milieu-vriendelijke alternatief" sprake zou zijn van afzondering van een aantal deelgebieden van het actieve oefengebied uit milieu-beschermende overwegingen, dan zal het MER uitvoerig aandacht moeten besteden aan de effecten die deze afgezonderde gebieden vanuit het actieve oefengebied

zullen ondervinden (zie 4.2.5). Hieronder wordt per milieu-aspect aangegeven welke effecten in het MER behandeld moeten worden. De aandachtspunten zijn vooral in de vragende vorm gerangschikt.

7.3 Geohydrologie, geomorfologie en bodem

Met betrekking tot de aspecten geohydrologie, geomorfologie en bodem dienen onderstaande vragen in het MER aan de orde te komen.

- Hoe beïnvloedt de geologische gesteldheid en de bodemgesteldheid (opbouw en morfologie) de diepe en ondiepe grondwater stroming in het studiegebied (beschrijving van de stratigrafie van watervoerende pakketten en ondoorlatende lagen in de onderscheiden geologische formaties).
- wat is de precieze plaats, omvang, diepte en geologische opbouw van de aangeduide zandwinplaats?
- Wat zijn de effecten op grootte en richting van de diepe en ondiepe grondwaterstromingen?
- Welke effecten heeft de zandwinplaats op de waterhuishouding in het Witterveld en in het stroomdalreservaat de Drentse Aa?
- In welke mate worden bodemopbouw en de daarmee samenhangende hydrologische situatie aangetast door het opbrengen van zand en het doorbreken van slecht doorlatende bodemlagen (wijzigingen in afstroming en infiltratie van de neerslag) en in welke mate worden hierdoor aangrenzende gebieden als het Witterveld en het stroomdalreservaat "de Drentse Aa" aangetast?
- Welke samenhang is er tussen een situering van het EOT op een meer zuidelijk gelegen plaats en [a] omvang en diepte van zandwinning (aantallen m zandbehoefte) i.v.m. een betere grondslag voor het EOT als geheel (ontginningsgrond i.p.v. beekdalgrond)? [b] de te verwachten hydrologische effecten in het studiegebied (lees: EOT, Witterveld en benedenstromengebied)
- Met behulp van analyses van het grondwater kan een indruk van de herkomst van de verschillende grondwatertypen worden verkregen (vgl. Engelen, 1984). Aan de hand van grondwaterstandmetingen kan een eerste indruk van de stromingspatronen van het grondwater worden verkregen (isohypsenpatroon). Gelet op de bestaande gegevens verdient het aanbeveling om de bestaande variatie in grondwatertypen af te leiden uit (nog te verzamelen) vegetatiegegevens met een zekere indicatieve waarde voor deze aspecten van de waterhuishouding (vgl Everts & de Vries, 1986; Jansen & Van Diggelen, 1987). Mede op basis van verspreidingspatronen van indicatieve moerasplanten kunnen dan waarnemingspunten voor de waterhuishouding worden bijgeplaatst. Voor het op en kwantitatieve wijze verantwoord doen van een uitspraak over bovenstaande vragen is het naar de mening van de Commissie noodzakelijk een driedimensionaal hydrologisch model te ontwikkelen waarin daartoe vereiste geologische, geomorfologische (hoogte kaart etc.) bodemkundige en hydrologische gegevens worden geïntegreerd. Als voorbeeld van een methode van benadering kan dienen de studie

van dr. L.F. Ernst: "Hydrologisch onderzoek in het Fochteloërveen-Kolonieveld" ICW-nota 1164 (1979).

- Welk effect heeft de aanleg van de zandwinplaats op de thans bestaande beïnvloeding van het studiegebied door de grondwaterwinning bij Assen?
- Op welke wijze zal de toekomstige waterhuishoudkundige infrastructuur worden aangepast aan die van het omringende landbouwgebied?
- Welke toekomstige vervuilingsbronnen van het grondwater zijn te verwachten (eutrofiëring vanuit bivakplaatsen etc.)?
- In welke mate worden natuurlijke terreinvormen door de inrichting en het gebruik aangetast?

7.4 Landschapsinrichting

- Op welke wijze zullen de typisch militaire inrichtingskenmerken van de verschillende onderdelen van het oefenterrein (het vrije terreingedeelte, banenstelsel, rondweg, bivak- en opstelplaatsen, los- en laadplaatsen) in het bestaande landschap ingepast kunnen worden?
- In hoeverre kan dit met een landschapsplan tot een visueel-ruimtelijke, landschapsecologische en cultuurhistorische samenhang worden gebracht? Gedacht wordt hierbij aan het accentueren van de overgang van de veldgronden naar het beekdal.

7.5 Cultuurhistorie

- Zal de inrichting van het oefenterrein en het gebruik daarvan verlies of aantasting tot gevolg kunnen hebben van cultuurhistorische (w.o. archeologische en historisch geografische) waardevolle objecten, vindplaatsen en structuren (percelering, verbindingsweg Wittenbeekdal e.d.)? Zijn effectbeperkende maatregelen zoals restauratie en consolidatie mogelijk, als plaatsen of structuren met een cultuurhistorische betekenis niet buiten de te beïnvloeden deelgebieden kunnen blijven?

7.6 Vegetatie

- Welke potenties voor natuurontwikkeling gaan door de voorgenomen inrichtingsmaatregelen of gebruiksactiviteiten verloren en welke worden gecreëerd? Hierbij kan ondermeer gebruik gemaakt worden van de hydro-ecologische kartering van (indicatieve) soortverspreidingspatronen, zoals genoemd in 6.3.
- Welke beheersmaatregelen worden voor het toekomstige EOT overwogen (branden, maaien, plaggen)?

7.7 Fauna

- In welke mate treedt biotoopverlies op en voor welke diersoorten (vogels, zoogdieren, reptielen, enz.), daarbij ook in aanmerking nemend de effecten van de aantasting van de voedselbronnen?
- Welke ecologische relaties bestaan er vanuit het omringende gebied met het studiegebied en in welke mate is een aantasting hiervan te verwachten? Te denken valt hierbij aan de relaties van broedgebieden met fourageergebieden en de relaties als overnachtingsgebieden en fourageergebieden voor doortrekkers en wintergasten bv. regenwulpen (zie b.v. "Avifauna van Drenthe", van Van Os en Van Dijk)
- Zijn er mogelijkheden om bij de start van de aanleg van het oefenterrein rekening te houden met de voortplantingstijd van de daar aanwezige diersoorten?
- Welke beheersmaatregelen worden in algemene zin ten behoeve van de fauna overwogen?

7.8 Geluid en trillingen

Zowel voor de bestaande situatie (zie paragraaf 5) als voor elk van de te onderzoeken alternatieven voor de voorgenomen activiteit dient de geluidbelasting in en om het oefenterrein te worden vastgesteld.

De geluidbelasting dient afzonderlijk te worden vastgesteld voor geluid ten gevolge van:

- a) alle militaire activiteiten in het oefenterrein, met uitzondering van de onder b) genoemde bronnen;
- b) de impulsbronnen, hieronder dient te worden verstaan het gebruik van explosieven in de meest uitgebreide zin, waaronder schieten.

Voor de bepaling van de geluidbelasting dient te worden uitgegaan van het oefenschema, EOT en OOT gebruik, op jaarbasis. Hieruit dienen die dag- (07.00 uur tot 19.00 uur), avond- (19.00 uur tot 23.00 uur) en nachtsituaties te worden gekozen, die maatgevend zijn voor een duidelijk beeld van het gemiddelde militaire gebruik van het oefenterrein. Van vorengenoemde gebruikssituaties dient de geluidbelasting te worden bepaald voor het oefenterrein zelf en een ruim gebied daar omheen.

De geluid-belasting voor de onder a) genoemde bronnen dienen te worden vastgesteld op basis van de in de "Handleiding meten en rekenen industrielawaai" (ICG-rapport IL-HR-13-01) gegeven richtlijnen voor de overdracht van geluid, of een andere voor de Commissie acceptabele methode.

Voor de geluidbelasting door de gezamenlijke impuls-bronnen, zoals genoemd onder b, dient de zogeheten L_r waarde (zie "circulaire

Schietlawaaï", uitvoeringsvoorschrift d.d. 01.08.1979 bij de Wet geluidhinder) te worden vastgesteld.

De geluidcontouren dienen voor de verschillende situaties en alternatieven op zodanige wijze te worden vastgelegd, dat een goede onderlinge vergelijking mogelijk is. Contouren vast te stellen met 5 dB (A) verschil.

Aan de hand van de aldus verzamelde geluidgegevens dient, voor zover dat tenminste mogelijk is, aan de hand van de tijdens het onderzoek beschikbare literatuur te worden nagegaan waar en in welke mate men in de omgeving van het terrein hinder zal ondervinden van het geluid en waar en in welke mate de fauna in en om het terrein zal worden verstoord door het geluid.

Onderzocht dient te worden of door maatregelen aan de geluidbronnen en/of door maatregelen in het terrein reductie van de geluidemissie is te realiseren.

Tenslotte dient te worden nagegaan of door bodemtrillingen of schokgolven verstoring van mens en dier of schade aan gebouwen e.d. kan ontstaan. Het is begrijpelijk dat een dergelijke onderzoek slechts indicatief kan zijn.

7.9 Indirecte gevolgen en gevolgen van secundaire activiteiten

- Welke cumulatieve en synergistische effecten kunnen er verwacht worden vanwege het meervoudig gebruik van het terrein?
- Welke indirecte en secundaire effecten zullen optreden, b.v. vanwege mogelijke hinder door de aan- en afvoer van oefenende eenheden en het lossen en laden van materieel? Zijn er maatregelen die deze effecten kunnen tegengaan of voorkomen?
- Zal de inrichting van het EOT ook van invloed zijn op het agrarisch en recreatief gebruik van het particuliere grondbezit in de omgeving van het gebied?

8. VERGELIJKING VAN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN VAN HET MILIEU MET DE BESCHREVEN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU VAN ELK VAN DE IN BESCHOUWING GENOMEN ALTERNATIEVEN

De alternatieven en varianten moeten, althans wat hun milieu-aspecten betreft, vergeleken worden met als referentiekader de ontwikkeling van de bestaande toestand van het milieu zonder uitvoering van de inrichting (autonome ontwikkeling). Hierbij dienen ook de normen en streefwaarden van het milieubeleid te worden beschouwd. Overige aandachtspunten bij dit onderdeel van het op te stellen MER zijn:

- een voorkeursvolgorde van de alternatieven per milieu-aspect; daarbij hecht de Commissie zoals gezegd de grootste waarde aan de geohydrologische en landschapsecologische relaties;
- een beschouwing van de positieve en negatieve gevolgen van ieder alternatief en het belang daarvan voor de verschillende betrokken partijen;
- de mate waarin de initiatiefnemer denkt bij elk van de alternatieven zijn doel te kunnen verwezelijken.

Bij de vergelijking van de alternatieven kunnen de globale kostenaspecten van de in beschouwing genomen alternatieven en varianten worden betrokken. Dit is in het kader van m.e.r. echter niet verplicht.

9. OVERZICHT VAN LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE

Een overzicht van de leemten in kennis en informatie die na de analyses van de milieu-effecten zijn overgebleven en die tot onvolledigheid leiden, moeten in het MER worden opgesomd, alsmede de redenen waarom deze leemten zijn blijven bestaan. Daarbij kunnen ook vermeld worden:

- Gebrek aan bruikbare voorspellingsmethoden.
- Andere kwalitatieve en kwantitatieve onzekerheden met betrekking tot milieu-gevolgen op korte en langere termijn.
- Onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte invoergegevens.

NB. Bij deze leemten in kennis mag niet die informatie worden aangegeven welke voor het te nemen besluit essentieel zal zijn, zodat die in elk geval in het MER niet mag ontbreken. Dit soort informatie dient met prioriteit geïdentificeerd te worden.

De vastgestelde leemten in kennis en informatie kunnen worden gezien als onderwerpen van voortgaande studie en behoren mede te worden betrokken bij een in concept op te stellen evaluatieprogramma van de daadwerkelijke optredende gevolgen voor het milieu. Deze nazorg die eveneens onderdeel vormt van m.e.r., dient betrekking te hebben op de doelgerichtheid van de getroffen voorzieningen en effect-beperkende maatregelen. Het MER kan al een idee geven wie het evaluatie-programma zal gaan uitvoeren en hoe zal worden gereageerd als aan bepaalde milieu-randvoorwaarden en milieu-kwaliteitseisen niet kan worden voldaan.

10. VORM EN PRESENTATIE VAN HET MER

Het MER zal de probleemstelling, het doel en de gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven en varianten daarvan duidelijk en objectief dienen te behandelen. Dit ten behoeve van de besluitvorming en om de betreffende milieu-aspecten bereikbaar en begrijpelijk te maken voor alle betrokkenen. In het MER moet worden ingegaan op de bij de betrokkenen levende vragen omtrent het voornemen.

Het MER kan opgesteld worden als een op zich zelf staand document. Het kan ook worden gepresenteerd als onderdeel van het ontwerp van het inrichtingsplan van het EOT. In het laatste geval zal het MER daarin dan wel afzonderlijk herkenbaar moeten zijn.

Verder gelden voor de presentatie van het MER de volgende aandachtspunten:

- In het MER moeten keuze-elementen, die bepalend zijn geweest bij de opstelling, duidelijk naar voren worden gebracht.
- Het MER moet voorzien zijn van een samenvatting, die goed is afgestemd op de inhoud van het MER of van het MER-gedeelte van het ontwerp-inrichtingsplan.
- Onderbouwende informatie kan in bijlagen behorende tot het MER worden opgenomen. Daartoe kunnen ook behoren een verklarende begrippenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst.

11. SAMENVATTING VAN HET MER

In de samenvatting van het MER of van het ontwerp-inrichtingsplan als het MER daarin is opgenomen, zal kort en overzichtelijk de kern van de belangrijkste onderdelen van het MER moeten worden weergegeven. Wat betreft de onderlinge vergelijking van de alternatieven kan dit b.v. gebeuren met behulp van tabellen, figuren en kaarten.

De samenvatting dient aan bevoegd gezag en aan een zo breed mogelijk publiek voldoende inzicht te geven voor de beoordeling van het MER en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven.

Ten aanzien van de opstelling van de samenvatting van het MER verdient het aanbeveling om de intenties van de wet scherp naar voren te doen brengen. Deze intenties zijn:

- Motivering van het belang van het voornemen.
- Keuze en motivering van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven, waaronder het alternatief waarbij de best bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu worden toegepast.
- Beschrijving van de uitgangssituatie van het milieu (mede ten behoeve van de evaluatie achteraf).
- Zo objectief mogelijke beschrijving en voorspelling van de effecten van de verschillende alternatieven.

- Vergelijkende beoordeling van de alternatieven tegen de achtergrond van normen en uitgangspunten van het milieubeleid.

BIJLAGEN BIJ HET ADVIES VOOR RICHTLIJNEN
MILIEU-EFFECTRAPPORT EENHEIDSOEFENTERREIN
"DE HAAR"

Staatscourant 12, maandag 19 januari 1987, pag. 9.

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Milieu-effectrapport voor inrichting eenheidsoefenterrein De Haar

In het Structuurschema militaire terreinen is de behoefte aangegeven voor, onder andere, militaire oefenterreinen. Met de parlementaire behandeling van het structuurschema zijn de lokaties van de oefenterreinen inmiddels bepaald. In het gebied De Haar/Laaghalerveen zal een eenheidsoefenterrein (EOT) worden ingericht.

Voor de begrenzing en de inrichting van het oefenterrein moet een milieu-effectrapport worden opgesteld. De Directie Noord-Nederland van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van het ministerie van Defensie zal, in samenwerking met provincie en gemeentes, aan de hand van dit milieu-effectrapport een inrichtingsplan opstellen.

Voordat het milieu-effectrapport wordt opgesteld, zal de staatssecretaris van Defensie richtlijnen vaststellen waaraan het rapport moet voldoen. Dit zal pas gebeuren nadat een commissie van deskundigen hierover heeft geadviseerd en nadat een ieder de gelegenheid heeft gehad opmerkingen te maken over hetgeen in het rapport aan de orde moet komen. Door het ministerie van Defensie is een startnotitie opgesteld waarin globaal inrichtingsplannen zijn opgenomen. Eventuele reacties dienen voor 1 maart 1987 schriftelijk te zijn ingediend bij het ministerie van Defensie, bureau CROMD, Postbus 20701, 2500 ES 's-Gravenhage.

Op 29 januari 1987 zal in het Dorpshuis te Hooghalen om 20.00 uur een informatieavond worden gehouden.

Van 22 januari tot 1 maart 1987 zal de startnotitie EOT De Haar, waarin het voornemen tot inrichting van het oefenterrein is verwoord, tijdens kantooruren ter inzage liggen bij:

Overheidsvoorlichtingscentrum, Lange Poten, 's-Gravenhage
het provinciehuis te Assen
de gemeentehulzen van Assen en Bellen.

De startnotitie EOT De Haar kan worden aangevraagd bij bureau CROMD, postbus 20701, 2500 ES 's-Gravenhage of telefonisch 070-721975.

SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP VAN
DE COMMISSIE VOOR DE MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE

De werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage welke het advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport Eenheids Oefenterrein "De Haar" heeft opgesteld, staat onder voorzitterschap van dr. H. Cohen. In de werkgroep hebben verder zitting:

- drs. G.J. Baaijens, te Dwingeloo (adviseur)
- Prof. ir. C. Bijkerk, te Rhenen
- dr. A.P. Grootjans, te Groningen
- kol. (b.d.) G.H. Hagen, te Breda (adviseur)
- Prof. ir. P. Tideman, te Bennekom.

Drs. H.H. Huisman treedt op als secretaris van de werkgroep en wordt daarbij bijgestaan door drs. R. Klerks.

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN
MILIEU-EFFECTRAPPORT EENHEIDSOEFENTERREIN
"DE HAAR"

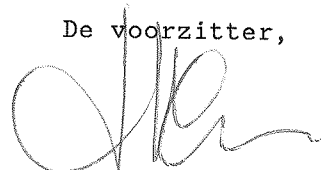
Advies, op grond van artikel 41 n, eerste lid van de wet van 23 april 1986 tot uitbreiding van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Regelen met betrekking tot milieu-effectrapportage), inzake de richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport ten behoeve van de besluitvorming over het eenheidsoefenterrein "De Haar".

Uitgebracht aan de Staatssecretaris van Defensie door een werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage.

De secretaris,

drs. H. Huisman

De voorzitter,

dr. H. Cohen

Utrecht, 18 maart 1987